
TANULMÁNYOK

BUDA ATTILA – MAJOR ÁGNES

A genetikus kritika Magyarországon

A *Helikon* immár negyedik számában foglalkozik a genetikus kritikával, a nyolcvanas évek elejétől figyelemmel kísérve és közvetítve az irányzat legfontosabb francia képviselőinek válogatott írásait, majd hazai gyakorlóinak tanulmányait. A szöveg keletkezésére fókuszáló módszer azért válhatott a hagyományos, történeti-kritikai kiadásokkal egyenrangúvá, mert újra a kéziratokra irányította a figyelmet. Szemléleti újdonsága fontos módszertani változást hozott azzal, hogy a hierarchikus szerkezetű kiadásokkal szemben a különböző szövegváltozatokat egyenrangúként tüntette fel.

Az irányzat a leglátványosabb eredményeket olyan szerzők hagyatékának vizsgálatával érte el, amelyekben egyazon szövegnek több szerzői variánsa maradt fenn akár piszkozatok, fogalmazványok, tisztázatok formájában. Ilyen szerzői hagyatékok értelemszerűen a hozzánk időben közelebbi korokban találhatóak meg. Noha a genetikus kritika vizsgálati köre a módszer történeti hatókörét tágítva fokozatosan kiterjedt a régebbi korok szerzőire és kézirataira, az irányzat – ahogyan magyarországi művelése is mutatja – 19. század közepi-végi, 20. századi szerzők műveinek feldolgozásában ért el igazi sikereket, azon szerzők munkásságának vizsgálata során, akik keletkezésükben változatos, időben egymástól elváló és datálással azonosítható, nagyszámú kéziratot hagytak ránk. A magyar irodalomban kivételként erősíti ezt a szabályt Kazinczy Ferenc, legjellemzőbb példája pedig Babits Mihály életműve, illetve hagyatéka.

A genetikus kritika az elmúlt négy évtizedben a hazai filológiában és textológiában új szemléletet honosított meg, új, korábban ismeretlen fogalmakat vezetett be. Emellett kialakított egy kiadásonként eltérő, a szövegközlést segítő jelrendszert, amellyel a lehető legpontosabban igyekszik a rendelkezésre álló kéziratokat átírni – ezzel is megkülönböztetve magát a hasonmás kiadások gyakorlatától. Ahogy egyre bővül a modern írói életművek kéziratainak feldolgozása és kiadása, úgy prognosztizálható a genetikus kritika hatókörének növekedése is.

A genetikus kritika több mint négy évtizedes magyarországi története Mátrafüreden kezdődött, ahol 1978-ban külföldi és magyar résztvevőkkel tex-

tológiai kollokviumot (konferenciát) tartottak. Nyugati szerzők jelenléte nem volt szokványos a korabeli magyar szellemi életben, ugyanakkor a kor kettős beszédére utal, hogy az előadások szövege négy év múlva francia–magyar közös kiadásban mégis megjelent.¹ A konferenciakötet három részre tagolt anyaga először a kéziratok materiális körülményeivel, aztán a kritikai kiadások megvalósításával, végül értelmezési kérdésekkel foglalkozik. Bernard Brun Marcel Proust genetikus kiadásának problémáiról szóló vagy Raymonde Debray-Genette a szöveggenetika és az irodalomelmélet kapcsolatait tárgyaló tanulmányai mellett itt olvasható Louis Haynek a nemzetközi textológiai kutatások elveit összegző írása. A kötetről Hopp Lajos írt rövid ismertetést,² egyebek mellett a textológia korabeli határait tágítva említette a genetikus szempontot, vagyis a szerzői kéziratok keletkezésének vizsgálatát mint új módszert.

A nyolcvanas évek elejétől a hazai szellemi élet s benne az irodalomtudományi és -elméleti érdeklődés tovább nyitott, nyithatott az akkor még túrt kategóriában lévő nyugati szerzők és irányzatok felé. Jól felmérhető ez a törekvés már a *Helikon* hatvanas és hetvenes évekbeli számaiból is, amelyek lehetőséget teremtettek a „haladó” nyugati elméleti és gyakorlati módszerek bemutatására. Az 1978-as kezdetet követően más irányzatok mellett három tematikus szám is foglalkozott a genetikus kritikával (*Régi és új a francia irodalomtudományban* [1983/3–4.], *A szövegkiadás új elmélete és gyakorlata* [1989/3–4.], *Textológia vagy textológiák* [1998/4.]). Az első apropója az irodalomtudomány filológiai-textológiai módszereinek megújítása, megismertetése, meghonosítása, a másodiké a Gabler-féle *Ulysses*-kiadás megjelenése, a harmadiké pedig a textológiai kutatások – amelyek egyik összetevője a genetikus kritika – sokfélesége, eltérő elméleti, gyakorlati felfogása, módszereinek önállósodása volt.

Ezekben a tematikus számokban elméleti jellegű és műhelytanulmányok is olvashatók, illetve a kritikai rovat a genetikus kritika néhány szerzőjének munkáját ismerteti. Az 1983-as lapszám közli Köpeczi Bélának, a főszerkesztőnek összefoglaló jellegű bevezetését,³ magát a számot Karafiáth Judit állította össze. Az 1989-est Kovács Ilona, az 1998-ast pedig Kerényi Ferenc szerkesztette. Köpeczi Béla írásából, amelynek vezérfonala nem is lehetett más, mint a marxizmus-leninizmus által oly sokra tartott történetiség keresése, a múlt század hatvanas éveiben megjelenő új kritika és „új regény” szöveggéközpontúságát nevezte meg a genetikus kritika előzményeként:

¹ *Avant-texte, texte, après-texte: [Colloque International de Textologie à Mátrafüred (Hongrie), 13–16 octobre 1978]*, volume publié par Louis HAY et Péter NAGY (Budapest–Paris: Akadémiai Kiadó–Éditions du CNRS, 1982).

² HOPP Lajos, „Avant-texte, texte, après-texte: (A mátrafüredi textológiai kollokvium vi-taanyaga)”, *Helikon* 29 (1983): 274.

³ KÖPECZI Béla, „Régi és új a francia irodalomtudományban”, *Helikon* 29 (1983): 283–286.

A történetiség elvének érvényesítése kétségtelenül újszerűbben jelentkezik a genetikus kritikában, amely a mű keletkezésének körülményeit akarja vizsgálni, mégpedig elsősorban a szöveg, és különösen a szövegvariánsok alapján. Ez a vizsgálódás is interdiszciplináris kíván lenni, és nem elégszik meg csak a hagyományos módszerek alkalmazásával, hanem figyelni akar arra is, amit az új kritika mondott a szövegről, mint önmagában vizsgálendő entitásról. Az immanencia tételét nem fogadja el, hiszen a szöveget nemcsak nyelvi szempontból akarja vizsgálni, számol a külső körülményekkel, és nemcsak az író, hanem a kor oldaláról is.⁴

Aztán tizenöt évvel később Kerényi Ferenc úgy látta, hogy a francia genetikus módszer eljutott az iskolateremtés állapotába:

E majdnem két évtized komoly szellemi hozadékkal számolhat el: akár horizontális, akár vertikális (azaz a szöveggenezis egy fázisát feldolgozó vagy a keletkezéstörténet egészét feltérképező) kiadásokról van szó, a módszer ösztönöz a változatok minél teljesebb feltárására, ennek háttértevékenységeként a más-más közgyűjteményekben őrzött dokumentumok feldolgozására és egységesítésére, a feljegyzések-változatok-töredékek eddigi periférikus helyének megváltoztatására, beemelésére az alkotófolyamatba. A módszert itt is világirodalmi rangú életművek s hagyatékok, Victor Hugo, Flaubert, Zola, Proust nevei fémjelzik.⁵

E három tematikus szám, majd a genetikus kritika hazai megismertetésében szintén szerepet vállaló szaklapok, az *Irodalomtörténet*, az *Irodalomtörténeti Közlemények*, a *Literatura*, valamint néhány irodalmi és egyéb lap közleményeinek köszönhető, hogy napjainkra a jelentős kézírathagyatékot tartalmazó életművek textológiai vizsgálata és kiadási lehetőségei kiegészültek, részben a kézirat-nyomatott szöveg, részben a nyomtatott szöveg-digitális kiadás ket-tősségében. A kezdeti magyar fordításokat és a nyomukban kibontakozó szakirodalmat egyaránt kísérte az eredeti források terminológiai bizonytalansága, nyelvterületek szerinti eltérése, a magyar nyelvű genetikus kritikai irodalom differenciálódása, illetve a 20. század elejével kezdődő életművek tudományos kiadásával foglalkozó gyakorlat versenyhelyzetbe kerülése.

⁴ Uo., 285.

⁵ KERÉNYI Ferenc, „Textológia vagy textológiák?”, *Helikon* 44 (1998): 411–413, 412.

* * *

Az említett lapszámok több, a genetikus kritikát mint elméletet és módszert tárgyaló, úttörő tanulmányt tettek magyar nyelven hozzáférhetővé a hazai olvasóközönség számára. Ilyen Louis Hay *A genetikus kritika eredete és távlatai* című írása,⁶ mely az új kutatási irányt/módszert pozicionálja időben hátra és előre; elődöket keres és feladatokat jelöl ki. A szövegek, különösen az irodalmiak keletkezésére irányuló figyelmet az új módszer előhívójaként említi, egyben a francia genetikus kritikát beágyazza a nemzetközi irodalomba. Goethét és Friedrich Schlegelt idézi, akik a megértés egyik feltételének tartották a születőfélben lévő mű vizsgálatát, illetve Coleridge és T. S. Eliot nevét, akik az angolszász irodalomban ugyanezt fogalmazták meg. Az irodalmi kéziratok összegyűjtését, ami lehetővé tette a művek keletkezésének vizsgálatát, a költők javasolták, a kritikusok képviselték, a filológusok hajtották végre. A múlt század ötvenes éveiben Franciaországban, az új kritika megjelenésével párhuzamosan, az írók és a kritikusok céljainak találkozása után fogalmazódott meg a módszer, valamint a cél, amely a formálódó szöveget állítja a filológiai-textológiai kutatások középpontjába. Ugyancsak Hay jegyzi *A kézirat kritikái* című tanulmányt is,⁷ amely egy 1987-es konferencia anyagának előszava volt. Ebben tovább tágította az időhatárt, s a genetikus kritika fokozott kézirat-érdeklődésének elődjét egy 15. századi kanonok kéziratok és „piszkozatok” iránti érdeklődésében találta meg. Következtetése az, hogy a kéziratok kutatása egyidős magukkal a kéziratokkal, s ezért a szerzőség elhanyagolásával ennek az utóbbinak kell a kutatások középpontjába kerülnie. A szerző kiter az írásnak és hordozójának, valamint az íróeszköznek a történetiségére, az írásfolyamat lélektani hátterére, s leszögezi, hogy a megértés nem csupán a végterméket, hanem annak történetét is magában foglalja.

Megemlíthetjük még Claudine Gothot-Mersch *A genetikus szövegkiadás: a francia terület* című tanulmányát, melynek első részében az irányzat közeli történetével, közleményeivel foglalkozik. A hagyományos kritikai kiadásokat összehasonlítva a keletkezéstörténeti felfogással megállapítja, hogy a legfontosabb különbség köztük a szöveg szentsége, illetve ennek a kikezdése. A tanulmány második része az első magyarra fordított műhelytanulmány, amelyben a Flaubert-életmű befejezetlen műveinek, illetve kiadatlan cédulaanyagának kiadásáról esik szó. A korábbi Flaubert-kiadások áttekintését követően a szerző megjegyzi:

⁶ Louis HAY, „A genetikus kritika eredete és távlatai”, ford. BARTA Péter, *Helikon* 29 (1983): 287–293.

⁷ Louis HAY, „A kézirat kritikái”, ford. FARKAS Ildikó, *Helikon* 35 (1989): 344–351.

egy genetikus kiadásnak talán nem is az a fő rendeltetése, hogy egy elolvasandó szöveget adjon a derék olvasó kezébe, netán anyagot szolgáltatson a kutatónak keletkezési tanulmányaihoz, hanem lényegében egyes genetikus kritikusok ezt a formát választották, hogy erről vagy arról az íróról, műveiről és módszeréről szóló saját munkáikat megvalósíthassák és közzétehessek.⁸

Tanulmánya zárásában a szerző a genetikus kiadások tipológiáját vázolja, valamint kísérletet tesz a genetikus kritika, illetve a genetikus indítékú szövegkiadás eltérő és hasonló elveinek, céljainak megfogalmazására.

A genetikus kritika történetében és magyarországi megismertetésében egyaránt fontos szerepet tölt be Hans Walter Gabler *A kiadói szöveg születése: számítógép bába-szerepben* című írása.⁹ Ebben nem a szövegek keletkezéséről, „hanem csupán a kiadás céljára történő összeállításukról” van szó. Gabler elválasztja a szerzői és a nem szerzői – vagyis más forrású – szövegváltozatokat. A kiadó feladata ezek megkülönböztetése, azaz a külső változatok nélküli szöveg közreadása, illetve a szerzői variációk rétegeinek megállapítása. A kéziratkiadások előtérbe kerülésével a textológusok figyelme a számítástechnika felé fordul, attól remélve a nyomtatásban túlságosan terjedelmessé váló forrásanyag közlését. Gabler szerint azonban a számítástechnika csak munkaeszköz, nem a megismerés elősegítője, mint például a nyelvészeti kutatásokban. Leszögezi, hogy a tudományos szövegkiadásokhoz az asztali számítógépeken futó programoktól eltérőkre van szükség – és nyilván a hardvernek is eltérőnek kell lennie. A továbbiakban ismerteti és összefoglalja a Joyce-kiadáshoz használt, Collatio nevű program működését, pontosabban a működés elveit. Azt a megoldást, hogy az alapszövegbe illeszti a variánsokat, a hagyományos kritikai kiadások kompilációként tartanak számon. A kiadó team tagjai a kézirat helyett a biztosan sok hibával rendelkező, de legteljesebb változatot vették referenciaszövegnek, s ennek újjáépítését, vagyis a hibás elemek javítását tűzték ki célul. Gabler tanulmányát egy tényleges műhelytanulmány követi magáról az *Ulysses*-kiadásról.¹⁰ McGann az *Ulysses*-kiadást a megjelenés idején érvényes angol kritikai kiadások szövegvalóságában értelmezi. Megállapítja, hogy nem „javított” kiadásról, hanem „ideális”, „kritikai” szö-

⁸ Claudine GOTHOT-MERSCH, „A genetikus szövegkiadás: a francia terület”, ford. FARKAS Ildikó, *Helikon* 35 (1989): 388–402, 396.

⁹ Hans Walter GABLER, „A kiadói szöveg születése: számítógép bába-szerepben”, ford. FARKAS Ildikó, *Helikon* 35 (1989): 421–428.

¹⁰ Jerome J. MCGANN, „Az *Ulysses* mint posztmodern szöveg: a Gabler-féle kiadás”, ford. FRIEDRICH Judit, *Helikon* 35 (1989): 429–452.

vegről van szó: Gabler nem a szerzői szándékot próbálja meg érvényesíteni, hanem azt adja közre, amit Joyce megírt. *Szinoptikus szöveget* hoz létre speciális jelrendszer segítségével, azaz a kézirat szöveg mellett olvasói szöveget is. Utóbbi nem más, mint a javított, folyamatos kézirat szöveg, vagyis az alapszöveg. A kiadás a kézirat keletkezésére, azaz az alkotási folyamatra kíváncsi, nem pedig a szöveg hagyományozódásra; a folyamatos kézirat szöveg azt a szerzőt mutatja be, aki kidolgozza azt a szöveget, amit a szerkesztő tulajdonít neki. Végül kijelenti, hogy az *Ulysses*nek egy másik szövegváltozata is elképzelhető, illetve felveti, hogy hasonló módszerrel Ezra Pound cantóit is sajtó alá lehetne rendezni.

Gabler tanulmányához hasonló jelentőségű Pierre-Marc de Biasi *Horizontális kiadás, vertikális kiadás* című írása,¹¹ amely a genetikus kritika szemléletének jelentős fejlődését és professzionalizálódását jelzi. Biasi leszögezi, hogy a kéziratkiadások (a munkapéldány-kiadások) olyan problémákat is felvetnek, amelyekkel nem találkozhatunk a hagyományos szövegkiadás közben, ennek következtében nem tehető köztük egyenlőségjel. A kéziratkiadás ugyanis a végleges mű előtti állapotokat jeleníti meg, erre utal a genetikus kiadás terminus technicus. Miután már rendelkezésre áll az elkészült genetikus kiadások sokfélesége, s a módszerrel kapcsolatos szakirodalom folyamatosan bővül, lehetőség nyílik a tipizálásra is. Biasi megkülönbözteti a genezis egy adott fázisát feldolgozó (horizontális) és a keletkezéstörténet egészének feltérképezésére törekvő (vertikális) kiadást. McGann meghatározását kiegészíti azzal, hogy a *genetikus kiadás* „tárgya a szó szoros értelmében vett kézirat, és ezáltal világosan megkülönböztethető azoktól a kiadásoktól, amelyek tartalmazznak ugyan genetikus elemeket, ám alapvetően a szövegre koncentrálnak.”¹² Biasi tanulmányában a nagy terjedelmű kézirat forrásokkal rendelkező művek feldolgozására és elektronikus/digitális közlésére a hipertext, valamint a multimédia lehetőségeiben látja a megfelelő technikai segítséget.

* * *

A genetikus kritika magyarországi „őskorszakának” ma már ismeretlen szereplője Monostory Klára, pedig az első „genetikus” versközlés az ő nevéhez fűződik. Pályája, amely csak néhány évig tartott, rendhagyó volt: nyug-

¹¹ Pierre-Marc de BIASI, „Horizontális kiadás, vertikális kiadás: A genetikus kiadások tipológiájának vázlatja: (A francia terület, 1980–1995)”, ford. LŐRINSZKY Ildikó, *Helikon* 44 (1998): 414–441.

¹² Uo., 419.

díjas korában, a tanári foglalkozást a könyvtárosival felcserélve kezdett érdeklődni szövegkiadási kérdések iránt. Monostory állította össze az első magyar nyelvű genetikus szemléletű kézirat-keletkezéstörténetet¹³ és genetikus doszsiét az Országos Széchényi Könyvtár Keresztury Dezső-fondjának egyik verse alapján, amely egy kéziratot, két gépiratot – elnevezésük: gépelet és gépirat –, illetve három nyomtatott kiadás szövegét tartalmazza. A szövegek közlések nem teljesek, csak a legjellemzőbb variációs strófákat tartalmazzák.¹⁴ Újból áttekintette a *Buda halála* Voinovich-féle kritikai kiadásának szövegek közlését a fennmaradt kéziratok tükrében, s azokból következtetett a megírás állomásaira.¹⁵ Ő adta közre továbbá 1985-ben az első magyar nyelvű genetikus szövegek közlést is, ugyancsak a Keresztury-fond egyik versét. Írása bevezetésében egy Louis Hay-jel 1977-ben készült interjú magyar fordítását adja, hogy megteremtse a szükséges kontextust. Ezt követően a kéziratok fotómásolatából kiindulva, a nyomtatott szövegben a szerzői javítások írásképeinek hű megőrzésével közli és magyarázza a verset – tehát például az áthúzásokat vízszintes vonallal jelölve, a beszúrásokat az adott szó fölé gépelve, az áthelyezéseket bekeretezve és az irányt nyíllal jelölve. Ma a genetikus jelek ennél elvontabbak, de az elvek, amelyek a szöveg keletkezésének útját igyekeznek feltárni, változatlanok. Monostory természetesen épített a variációkra is, sőt egyedülként a magyar genetikus kritika irodalmában bemutatta az eltérő szövegű változatokról készült német fordításokat is.¹⁶ Felhívta a figyelmet a szerzői töredékre – aminek például a Babits-kéziratok közlése során van jelentősége¹⁷ –, emellett polemikus írást is közölt a textológia érdekében.¹⁸ Az OSZK egyik fondjának leírásával, ismertetésével, modern, még élő szerző kéziratának számbavételére, keletkezéstörténeti feldolgozására mutatott példát.¹⁹ Jelentős szakirodalom-fordítói munkássága, ennek tételei, néhány

¹³ MONOSTORY Klára, „Az ihlettől a versig: Egy költemény keletkezéstörténete”, *Fejér Megyei Szemle* 21 (1984): 166–203.

¹⁴ MONOSTORY Klára, „Mikor »készül el« egy vers?: Keresztury Dezső *Ifjúság* című versének szövegváltozatai”, *Tiszatáj* 38, 9. sz. (1984): 9–12.

¹⁵ MONOSTORY Klára, „Arany János műhelyéből: (A *Buda halála* keletkezéséhez)”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 95 (1991): 396–410.

¹⁶ MONOSTORY Klára, „Párhuzamos jelenségek a francia és a magyar szövegkeletkezéstörténeti kutatásban”, *Literatura* 12 (1985): 280–297.

¹⁷ MONOSTORY Klára, „Gondolatok a töredékről”, *Irodalomtörténet* 18 (68) (1986): 923–926.

¹⁸ MONOSTORY Klára, „Irodalomtudományunk lehetőségeiről”, *Irodalomtörténet* 20 (70) (1989): 323–328.

¹⁹ MONOSTORY Klára, „Amiről a kéziratok beszélnek: Keresztury Dezső fondja az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában”, *Irodalomtörténet* 25 (75) (1994): 395–411.

ismertetésével együtt számunk válogatott bibliográfiájában található. Monostory tanulmányai természetesen a genetikus kritika pillanatnyi állását, elméletét, ismereteit, terminológiáját adják vissza, amelyek közül van, amit ma másképp gondol és alkalmaz a textológia. De a múlt század nyolcvanas-kilencvenes éveiben azok közé tartozott, akik a genetikus kritika és a keletkezéstörténetre koncentrááló módszer hazai megismertetését, művelését megkezdték.

* * *

A genetikus kritika elsősorban gyakorlatközpontú szövegfeldolgozási- és közlési módszerét kezdettől terminológiai sokszínűség jellemzi. Ennek kettős oka van. Az egyik a genetikus kritika elméleti megalapozottságának erős gyakorlatba ágyazottsága, s ezzel összefüggésben az a tény, hogy a különböző korú és nyelvű kéziratok, írói hagyatékok megközelítése, feldolgozása, közlése nehezen uniformizálható: ahány szerző, annyi egymástól eltérő, változatos, egyedi jegyekkel rendelkező kéziratállomány. Utóbbi ráadásul egy-egy szerző életművében is több, keletkezési szempontból differenciált hagyatékreszből állhat, ahogyan ezt például Babits Mihály fennmaradt kéziratjai is jelzik. A másik pedig a nyelvszemléleti különbség: a francia, angol, német és egyéb nyelvek ugyanazokat vagy az egymásra erősen hasonlító filológiai-textológiai jelenségeket más és más szavakkal adják vissza, amelyek ugyan értelmükben nem különböznek vagy közel állnak egymáshoz, nyelvi szempontból azonban mégis inkább párhuzamos, mint azonos világot mutatnak.

Mindezek következtében a genetikus kritika terminológiájáról, elkerülve az általánosítást, azt állapíthatjuk meg, hogy fogalmi készlete a használat felől két kategóriával jellemezhető: egy adott kifejezés vagy (1) csak egy-egy hagyatékhoz (közleményhez) kapcsolódik, vagy általánosan is elterjedt, elfogadott; illetve (2) csak egy-egy szerző által használt, vagy több szerző által is átvett, alkalmazott. Hozzátehetjük, hogy megfigyelhető a magyar terminológia változása, módosulása is, egy-egy fogalom első megjelenésétől a ma használatos értelméig, nem függetlenül attól, hogy milyen forráscsoport megismerésére, feldolgozására használták. És természetesen a fordítások, újra- és párhuzamos fordítások is megváltoztathatják a korábbi magyar nyelvű kifejezés(ek)e)t. A genetikus kritikával a magyar irodalomtudományi szaknyelvbe bekerülő kifejezések közül általánossá vált az *előszöveg*, *utószöveg*, *genetikus dosszié*, párhuzamosan fordul elő például a *genetikus kritika*, *szöveggenetika*, s egyedi előfordulású a *kreatív munkaszakasz* (Luigi de Nardis) vagy a *kézirat-*

torony/toronymodell (Pierre-Marc de Biasi). A magyar nyelvű terminológiai kérdésekkel Kelevéz Ágnes és Tóth Réka foglalkozott.²⁰

A genetikus sajtó alá rendezés az elmúlt néhány évtizedben kanonizálódott meghatározás szerint az egymást követően keletkezett szerzői variánsokat egy dokumentumban (szövegben), speciális jelrendszer segítségével teszi közzé. Az apparátusból a közölt szövegbe emelt szövegváltozatokat a hagyományos kritikai kiadások talán kompilációnak neveznék, a keletkezéstörténet követhetősége azonban interpretációs többletet adhat az egyes műveknek. Amennyiben a szövegtérítések jelentős terjedelműek, akkor *szinoptikus*, azaz párhuzamos szövegű közlést érdemes megjelentetni, amelyben a keletkezés idejét követő szövegek nem egymásban, hanem egymás mellett olvashatók.

* * *

Jelen számunk írásai azt támasztják alá, hogy a genetikus kritika fontos elméleti belátásokat megfogalmazó, valamint érvényes gyakorlati szempontokat alkalmazó irányzat és módszer, melynek nem csupán múltja, de jelene és jövője is van.

A tanulmányrovatban a genetikus kritika nemzetközi, elsősorban – értelemszerűen – francia kontextusa kerül előtérbe, míg a műhelytanulmány-blokkban az elméleti, gyakorlati következtetéseket és eredményeket a jelenleg is folyó, hazai szinoptikus szövegközlésű kiadásokra fókuszáló írások mutatják be. Józan Ildikó tanulmányában a genetikus kritika első számú műhelye, a francia *Genesis* folyóirat elmúlt tíz évéről nyújt átfogó képet. Pierre-Marc de Biasi írása a Raymonde Debray-Genette által a genetikus kritika körébe vont exogenezis és az intertextualitás kapcsolatával foglalkozik. Louis Hay áttekinthető szövege a genetikus kritikát a kognitív tudományok, a nyelvészet és a történettudomány felől helyezi kontextusba. Debreczeni Attila tanulmányában a Kazinczy- és Csokonai-kiadások szövegkiadói tapasztalataira építve a genetikus elv és a kommentár kapcsolatát vizsgálja. Fellegi Zsófia az első magyar szinoptikus kiadás, a Kerényi Ferenc által szerkesztett *Az ember tragédiája* informatizálásának kihívásokkal teli folyamatába nyújt betekintést. Ezt követően Arany János töredékben maradt hun trilógiájának sajtó alá rendezéséről Rózsafalvi Zsuzsanna értekezik. Tovább időzve az Arany családnál, a következő tanulmányban Gulyás Judit az Arany család kéziratos mese- és találós-

²⁰ KELEVÉZ Ágnes, *A keletkező szöveg esztétikája: Genetikai közelítés Babits költészetéhez* (Budapest: Argumentum Kiadó, 1998), 9–17; TÓTH Réka, *A szöveggenetika elmélete és gyakorlata*, Csokonai könyvtár 52 (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012), 12–15.

gyűjteményét, valamint az Arany László *Eredeti népmesék* című művét közlő szinoptikus kiadást mutatja be. A műhelytanulmányok sorát Szénási Zoltán írása zárja, mely szemléletes példákon keresztül mutat rá a genetikus kritikának a Babits-életmű felőli relevanciájára. Bibliográfiánk a nemzetközi és magyar nyelvű szakirodalmi tételekből és szövegkiadásokból közöl válogatást. Végezetül a könyvrovatban Tóth Rékának a lapszámunkban is gyakran hivatkozott, a szöveggenetika elméleti és gyakorlati kérdéseit tárgyaló monográfiáját Káli Anita recenzeálja.